

УДК 378.147:811.111

Н. С. НАЗАРЕНКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ФАХОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРИКОРДОННИКІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ПЕРЕКЛАДУ

У статті теоретично обґрунтовані складові професійної компетентності майбутніх прикордонників-перекладачів, визначені методичні прийоми, що застосовуються при навчанні перекладу. Зроблений висновок про необхідність залучення майбутніх прикордонників-перекладачів до систематичної перекладацької роботи з різними типами тексту.

Ключові слова: *фахова підготовка, професійна компетентність, прикордонники-перекладачі, дискурс, жанр, переклад, методичні прийоми.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Упровадження інтегрованої системи управління кордонами, реалізація сучасних інноваційних технологій пропуску громадян через державний кордон, оснащення підрозділів кордону новітніми ефективними засобами озброєння, техніки та зв'язку, створення сучасної системи підготовки персоналу стали основою визнання відповідності Державної прикордонної служби України самим високим міжнародним стандартам. Відповідно завдання поліпшення якості підготовки майбутніх прикордонників, фахівців у галузі перекладу, вимагає систематичного вдосконалення навчального процесу, активізації творчих здібностей курсантів, залучення їх до дослідницької роботи, формування професійної комунікативної компетентності, яка необхідна у їхній повсякденній діяльності. Тому проблема фахової підготовки майбутніх прикордонників-перекладачів та формування їх професійної ко-

мунікативної компетентності на заняттях з перекладу набуває особливої значущості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Останнім часом з'явилося чимало праць про переклад, у яких автори поєднують питання перекладу з наукою про мову (І. Р. Гальперін, Т. А. Дейк, О. О. Залєвська, І. О. Зимня, О. О. Леонтєв, С. Л. Рубінштейн), з її найновішими досягненнями (І. С. Алексєєва, С. В. Баранова, Л. К. Латишев, В. І. Провоторов, О. Л. Семенов, В. В. Соколова, Л. В. Цвяк, Л. М. Черноватий). Завдання теорії в них органічно взаємодіють з інтересами перекладацької практики, проблемами підготовки кваліфікованих перекладачів. Проте стан висвітлення питань методики викладання перекладу у вищих навчальних закладах залишає бажати кращого. Існує потреба в підручниках з перекладу англійською мовою українських текстів, недостатньо посібників, які сприяли б формуванню професійних умінь та навичок курсантів на заняттях з перекладу, вирішенню проблем, що виникають у процесі самостійної підготовки до занять, формуванню їх комунікативної компетентності.

Метою статті є дослідження фахової підготовки майбутніх прикордонників-перекладачів на заняттях з перекладу. Основні завдання дослідження: визначити складові професійної компетентності майбутніх прикордонників-перекладачів, методичні прийоми та типи вправ, що застосовуються при навчанні усного послідовного перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методика викладання перекладу є малорозробленою сферою педагогічної науки. Насамперед це стосується проблематики навчання, оволодіння універсальними уміньми та навичками, необхідними у всіх видах перекладу: усному та письмовому, послідовному та синхронному. Оскільки саме з їх розвитку слід починати навчання цього виду мовленнєвої діяльності, на їх базі повинні будуватися специфічні уміньми та навички, без яких неможливим є виконання окремих видів перекладу.

Як правило, переклад застосовується на різних етапах навчального процесу, допомагаючи курсанту осягнути систему виразних засобів мовлення у двох мовах. Крім цього, переклад відіграє важливу роль як продуктивний спосіб практичного застосування знань, здобутих на заняттях з перекладу. Не можна не погодитися з Барановою С. В., яка стверджує, що "переклад наочно демонструє студентам практичну цінність володіння іноземною мовою і тим самим посилює мотивацію до її вивчення. Постійне співставлення

у його процесі іноземної та рідної мов сприяє глибшому пізнанню тієї чи іншої мови, підвищенню мовленнєво-розумової культури” [1, с. 13].

Усний послідовний переклад є складним, специфічним видом мовленнєвої діяльності, як і слухання, говоріння, читання, письмо. Послідовний переклад охоплює практично всі ці види мовленнєвої діяльності: продуктивні – говоріння і письмо, і рецептивні – слухання і читання. Процес усного послідовного перекладу відрізняється від процесу письмового чи синхронного перекладу. Характерною ознакою для цього перекладу є поперемінна робота відправника повідомлення і перекладача. Відправник повідомлення, перекладач і одержувач повідомлення при цьому виді перекладу є безпосередніми учасниками комунікативного акту, вони бачать один одного, самі створюють елементи ситуації спілкування і мають можливість частину інформації передати за допомогою прагматичних компонентів смислу висловлювання (мімікою, жестами). Ці умови спілкування в значній мірі полегшують роботу перекладача, оскільки сприяють простішому проникненню в усі нюанси смислу і функції мовленнєвого твору [2, с. 189].

Ураховуючи вище викладене, можна стверджувати, що для здійснення перекладу професійна компетентність майбутнього прикордонника-перекладача (набір знань, навичок і вмінь) має включати такі компоненти: мовна компетенція (як у рецептивному, так і продуктивному плані); комунікативна компетенція; перекладацька компетенція (навички білінгвізму і перекладу) технічна компетенція (уміння кодувати і декодувати інформацію, презентабельність); особистісні характеристики (розвиток пам’яті). При цьому перші три компоненти є характерними для всіх видів перекладу, а останні два є специфічними для усного послідовного перекладу [7, с. 203].

Усний послідовний переклад, як і синхронний, належить до найскладніших видів усного перекладу. Це диктує свої вимоги щодо підходів до його викладання. Курсанти повинні мати необхідну мовну підготовку, тобто володіти тим мінімумом знань, який необхідний для адекватного розуміння тексту. До мовної компетенції належать також і знання рідної мови. Проблема комунікативної компетенції тісно пов’язана з розбіжностями культур і вимагає від перекладача знання як культури мови оригіналу і мови перекладу, так й інших екстралінгвістичних знань. Що стосується білінгвізму, тут важливим є уміння переключатися з однієї мови на іншу, тобто уміння автоматизовано знаходити відповідник у другій мові. Розвитку цього уміння сприяє вивчення перекладацьких відповідників і прийомів перекладу [7, с. 205].

Навчання усного послідовного перекладу слід починати не з виконання вправ, а з теоретичного заняття, під час якого курсанти знайомляться з основними правилами усного послідовного перекладу. Теоретичний курс не має бути занадто тривалим, оскільки більшість теорії стає зрозумілою при виконанні вправ, а кінцевою метою в даному курсі є розвиток перекладацьких умінь. Однак у випадку необхідності викладач повинен торкатися теоретичних проблем і в ході роботи з вправами. Починати викладання послідовного перекладу варто з пояснення і розвитку простіших, але невід'ємних навичок послідовного перекладу, наприклад, презентабельності, поступово ускладнюючи завдання і цілі вправ, які виконуються. Практичний курс усного послідовного перекладу можна побудувати таким чином, щоб вправи, які націлені на відпрацювання одних навичок і використовуються на початковому етапі, змінювалися складнішими різноплановими вправами на проміжному етапі і багатоцільовими вправами на завершальному етапі (наприклад, аудіювання – переклад на слух – усний послідовний переклад). При такому підході відпрацювання навичок нижчого рівня (у нашому прикладі навички аудіювання) продовжується в подальших вправах (письмовий переклад на слух) і завершується у вправах на заключному етапі навчання (усний послідовний переклад). Отже, досягаються, принаймні, дві мети: по-перше, вдається зробити курс компактнішим, по-друге, це дозволяє уникнути монотонності навчання, оскільки перед курсантами ставляться нові завдання. Вибір текстів вправ визначається прагненням наблизити навчальний переклад до реальних умов роботи професійного перекладача [8, с. 187].

Аналіз психологічної структури перекладацької діяльності та узагальнення підходів до проблеми вправ для навчання перекладу дозволили запропонувати три типи вправ: підготовчі, операційні й цілісні. Метою підготовчих вправ є оволодіння певними механізмами (наприклад, компресії, перефразування тощо), наявність яких є необхідною для перекладу. Операційні вправи призначені для розвитку перекладацьких навичок (головними з яких є пошук та вибір еквівалентів, вживання адекватних способів перекладу та переключення з одного мовного коду на інший). Цілісні – для формування умінь застосовувати перекладацькі навички для здійснення усного перекладу. Виходячи з мети нашого дослідження, розробляючи комплекс вправ для навчання усного перекладу (послідовного та з аркуша), ми відібрали такі види підготовчих вправ: на перекладацький аналіз тексту оригіналу (для визначення його жанру, функції, тематичної спрямованості, ре-

ципієнта, а також для ідентифікації домінуючих мовних засобів тексту), на розпізнавання і пояснення застосованих прийомів у тексті перекладу (для усвідомлення змісту згаданих прийомів), на оцінку якості тексту перекладу та його редагування (для розвитку навичок критичного оцінювання), на одномовні перефразування, компресію й антиципацію (для розвитку відповідних навичок), на оволодіння перекладацьким скорописом (для розвитку навичок побудови схеми тексту перекладу) та на розвиток швидкості мовлення [9, с. 49].

Переклад письмового тексту чи усного дискурсу має свої особливості. Текст складається з речень, а речення – це одиниці вищого синтаксичного рівня, одиниці комунікації. Коли окреме речення, якщо воно не є ідіоматичним, вживається ізольовано від текстового масиву – широких мовних і мовленнєвих текстів, що також створюються і використовуються найчастіше – для суспільних потреб чи інтересів, що забезпечується використанням різних жанрових типів тексту [4, с. 276].

У свою чергу всі тексти характеризуються певними зовнішніми (структурними) та внутрішніми особливостями. На сьогодні виокремлюють різні підходи до визначення внутрішніх особливостей тексту. Чи не найпоширенішим і вже традиційним є стильовий чи жанровий підхід і поділ, за яким текст класифікується за наявністю в ньому характерних лексичних, граматичних чи образних ознак (тропів) з одного боку та відповідної термінологіки й струнких логічних структур і повної відсутності емоційності та майже відсутності тропів – з іншого. Причому ці найголовніші риси характерні для всіх підстилів, зокрема з двох найголовніших стилів – художнього і науково-технічного [10, с. 114].

Так, підстилями чи підмовами художнього стилю є стиль прози, стиль поезії та стиль драматургічних творів, зрештою, публіцистичний підстиль. Аналогічно виділяються і підстилі науково-технічного тексту: підстиль математики, фізики, хімії, лінгвістики тощо. Іншими словами, кожен підстиль має всі найголовніші характерні риси свого головного стилю, але відрізняється своєю термінологічною лексикою, формулами тощо [6, с. 68].

За мовними засобами та складом мовних (змістових) одиниць і способами їх поєднання у складні й широкі змістовні та структурні й стилістичні, а точніше жанрово-стилістичні цілісності – мовленнєвих масивів-текстів визначаються і найхарактерніші стилі мовлення. А саме: 1) стиль художньої літератури (художній стиль); 2) науково-технічний стиль; 3) інформацій-

ний; 4) стиль ділового мовлення; 5) стиль мови документів; 6) стиль соціально-політичного мовлення; 7) епістолярний стиль тощо [11, с. 90].

Разом із тим кожен стиль мовлення користується своїм специфічним лексичним матеріалом. Усі розглянуті стилі мовлення спрямовані на якнайповніше донесення змісту оригіналу мовою перекладу, яка фактично завжди має свої відповідні засоби донесення змісту тексту оригіналу до читача (слухача) мови перекладу [3, с. 67].

Кількісний склад групи курсантів вважається оптимальним, якщо він не перебільшує 6–8 чоловік. При такій системі під час прослуховування перекладу, який здійснює один курсант, решта частина групи уважно слухає переклад, виявляє помилки, порівнює його зі своїм (своїми записами і варіантами їх інтерпретації). Після завершення перекладу група обговорює його, розглядає з різних точок зору, курсанти вказують на помилки, пропонують свої рішення і варіанти, ведеться пошук кращого варіанту. Обговорення проводиться переважно самими курсантами, але під керівництвом викладача, який оцінює правильність не лише перекладу того, хто виступав, але й варіанти. У кінці обговорення викладач може узагальнити помилки, вказати шляхи їх недопущення або назвати помилки, яких група не помітила. Таким чином, прийняття правильних перекладацьких рішень проводиться самими курсантами, але під керівництвом викладача, який і забезпечує їх правильність. Результатом такої роботи є те, що курсанти намагаються не допускати виявлених помилок, у них розвиваються навички прийняття самостійних правильних рішень і здатність критично ставитися до перекладів як своїх, так і чужих.

Як свідчить досвід роботи, такі заняття курсантам подобаються, вони зацікавлено шукають можливі варіанти перекладу, не соромляться критично аналізувати переклади інших.

Оскільки головна трудність у роботі перекладача під час усіх видів усного перекладу припадає на початковий етап його діяльності – на етап розуміння і запам'ятовування тексту оригіналу, майбутній усний перекладач повинен завжди пам'ятати, що основні зусилля його розумової діяльності необхідно докладати саме на цьому етапі роботи. Чим точніше курсант зрозуміє вихідне повідомлення вихідною мовою і чим точніше воно буде утримано в пам'яті, тим краще буде зроблено і переклад [5, с. 25].

Висновок. Отже, фахова підготовка майбутніх прикордонників-перекладачів на заняттях з перекладу передбачає формування їх професійної компетентності. Для здійснення перекладу професійна компетентність

майбутнього прикордонника-перекладача має включати такі компоненти: мовна компетенція; комунікативна компетенція; перекладацька компетенція; технічна компетенція; особистісні характеристики. При цьому перші три компоненти є характерними для всіх видів перекладу, а останні два є специфічними для усного послідовного перекладу. Основними методичними прийомами при навчанні усного послідовного перекладу є принцип від простого до складного, логічна побудова заняття, використання ситуацій спілкування, в яких може функціонувати мовний матеріал, що вивчається. Вправи, які використовуються на заняттях з перекладу – це підготовчі, операційні й цілісні. Навчання майбутніх прикордонників-перекладачів застосовувати правила перекладу, передбачає не тільки введення їх у коло перекладознавчої термінології й усвідомлення завдань та обов'язків перекладача, але й залучення їх до усвідомленої систематичної перекладацької роботи з різними типами тексту.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження не вичерпує всіх питань окресленої проблеми, важливість і актуальність якої визначає необхідність її подальшого вивчення. Особливої уваги потребує, зокрема, проблема формування перекладацької компетенції майбутніх прикордонників-перекладачів на заняттях зі спеціального перекладу.

Список використаної літератури

1. Баранова С. В. Актуальні питання методики викладання перекладу / С. В. Баранова // Вісник Сумського державного ун-ту. Серія : Філологічні науки. – 2002. – № 4(37). – С. 12–15.
2. Брандес М. П. Предпереводческий анализ текста / М. П. Брандес, В. И. Провоторов. – М. : НВИ-ГЕЗАУРУС, 2003. – 224 с.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
4. Дейк Т. А. Язык, познание, коммуникация / Т. А. Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
5. Кривонос А. Т. Лингвистика текста и исследование взаимоотношения языка и мышления / А. Т. Кривонос // Вопросы языкознания, 1986. – С. 23–27.
6. Мартынюк А. Л. Синтаксические аспекты половой дифференциации речи в современном английском языке / А. Л. Мартынюк, С. А. Башкирева // Теоретичні та прикладні аспекти комунікативної діяльності : Вісник Харківського університету, 1994. – № 382. – С. 67–70.

7. Цвяк Л. В. Білінгвізм як феноменальне явище сучасного суспільства / Л. В. Цвяк // Записки з романо-германської філології : Вип. 12. – Одеса : Латстар, 2002. – С. 202–211.
8. Черноватий Л. М. Особливості навчально-методичних матеріалів для підготовки перекладачів / Л. М. Черноватий // Вісник Сумського державного університету. – 2002. – № 4(37). – С. 184–188.
9. Hoey M. Patterns of Lexis in Text. – Oxford : Oxford Univ. Press, 1991. – 276 p.
10. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation / The Translation Studies Reader. – London – New York : Routledge, 2000. – 157 p.
11. Maksimov S. E. Deictic Markers as Linguistic Means of Expressing Authority in Text Diss... Master of Arts in Special Applications of Linguistics. – Birmingham, 1992. – 121 p.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Щеголева Т. Л.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2013.

Назаренко Н. С. Профессиональная подготовка будущих пограничников-переводчиков на занятиях по переводу

В статье теоретически обоснованы составляющие профессиональной компетентности будущих пограничников-переводчиков, определены методические приёмы, которые используются для обучения перевода. Сделан вывод о необходимости привлечения будущих пограничников-переводчиков к систематической переводческой работе с разными типами текстов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональная компетентность, пограничники-переводчики, дискурс, жанр, перевод, методические приёмы.

Nazarenko N. S. Professional training of the future borderguards-interpreters at the lessons of translation

The article deals with the theoretical issues on professional competence and its components of the future borderguards-interpreters. Methodological techniques for teaching translation have been determined. It has been concluded about necessity of engaging borderguards-interpreters to the systematic practice of translating texts of different genres.

Keywords: professional training, professional competence, borderguards-interpreters, discourse, genre, translation, methodological techniques.